

Magyar egyházi hírek Zágón József Kada Lajosnak írt leveleiben (1961–1971), ⁽¹⁾

Zágón József 1961–1971 közötti levelezése a Szentszék diplomáciai szolgálatában álló Kada Lajossal értékes forrás a jelenkori magyar egyház történetéről. Jelen cikkünkben ebből közöljük a magyar egyházra vonatkozó levélrészleteket, amely részletek mutatják, hogy milyen információi voltak Zágónak a magyar egyház helyzetéről és hogyan vélekedett arról.

Bevezetés

A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években c. forrásközlés bevezetőjében ezt olvashatjuk: „Az emigráns papok közül Zágón József szerepe érdekes és említésre méltó. [...] Kétség sem férhet a római preláthus hűségéhez a Szentszék irányába. Úgy viselkedett, mint egy «szürke eminenciás», aki csak ritkán került előtérbe, többnyire a háttérben dolgozott. Elsimított ügyeket, félhivatalosan tárgyalt...”^[1] Levelezése Kada Lajossal az 1961–1971 közötti években erre a háttér munkájára világít rá. Az ötvenes évek elején Rómában Zágón egyházi előljárója volt Kadának, majd életre szóló barátok lettek, amiről korábban már részletesen írtunk.^[2] Amikor Kada Lajos elkerült Rómából, levelezés útján tartották egymással a kapcsolatot. Kada, aki 1962-ig Pakisztánban, majd Svédországban, 1964-től az NSZK-ban, 1971-től pedig Argentínában teljesített diplomáciai szolgálatot apostoli nunciaturákon, Zágón József leveleit gondosan összegyűjtötte és megőrizte.^[3] 1960. április 23. és 1971. szeptember 10. között 58 levelet és néhány emlékeztetőt, feljegyzést, levéltervezett kapott tőle, az évek múlásával egyre többet.^[4] A megszólítás az évek múltával a hivatalos hangnemről barátra váltott.^[5]

A levelezésből korábban közreadtuk Mindszenty József bíborosra és ügyére vonatkozó információkat,^[6] valamint idéztük belőle a Szent István Ház létrehozása történetének bemutatásakor azt, amit Zágón a Pápai Magyar Intézetéről és a Mihalik-hagyatékáról írt levelező partnerének.^[7] E tanulmányban a magyar egyházzal kapcsolatos információkat tesszük közzé, az emigráns magyar papokra, a Szent István Alapítványra^[8] és a Pázmáneumra vonatkozó információk nélkül. Ezt figyelembe véve magyar egyházi hírekről összesen 42 levélben esik szó.^[9] A levelek többsége, azaz 23 kétoldalas, amelyeket a dátum után zárójelbe tett recto-verso rövidítés jelez: (rv). Az egyoldalas levelek száma 19. A szövegben található rövidítéseket szögletes zárójelben egészítettük ki, a helyesírási hibákat, a gépelési elütéseket javítottuk, de olykor meghagytuk, megőrizve Zágón stílusát, amit így jeleztünk: [sic!]. A dokumentumok közlésében megtartottuk a levelek formai sajátosságait, a csupa nagybetűvel gépelt neveket, az aláhúzott szavakat pedig dőlt betűvel szedtük, illetve jeleztük a bekezdéseket. A jegyzetekben közöltük az idegen szavak fordítását és a híreket ott kommentáltuk, melyekben törekedtünk bemutatni az események hátterét és az említett személyeket.

1962-ben indultak meg a tárgyalások a Vatikán és a Magyar Népköztársaság között, a folyamat első nagy lépéseként jött létre az 1964-es részleges megállapodás, és azt követően a Pápai Magyar Egyházi Intézet átadása a püspöki karnak. A tárgyalások a levelek visszatérő témái (lásd a 23., 29., 31., 37–40. sz. dokumentumokat!). A Magyarországról kapott hírek alapján – Zágón József és Luigi Bongianino vatikáni diplomata megítélése szerint – a helyzet a megállapodást követően rosszabb lett (lásd az 1., 3., 6., 12., 21. sz. dokumentumokat!). Zágón ismételtelen írt arról, hogy az 1964-ben kinevezett új püspökökkel – Bánk József győri segédpüspök, Cserháti József pécsi apostoli kormányzó – se lett jobb a helyzet, elsősorban azért, mert a békemozgalom tagjai lettek, nem éltek azzal a lehetőséggel, amit a Szentszék a megállapodással biztosított nekik (lásd a 14–15. sz. dokumentumokat!). A levelekben fontos témák a püspöki kinevezések, melyre Zágón is tett javaslatot, de hiába (lásd az 1., 4., 5., 18–22., 24., 39. sz. dokumentumokat!). Néhány esetben csalódott és ezért később tartózkodott attól, hogy valakit jelöljön (lásd a 19. sz. dokumentumot!). Felvetette emigráns magyar püspök kinevezésének a szükségességét is (lásd a 26. dokumentumot!), erre azonban csak sok évvel később, 1983-ban került sor.

Kada figyelmét rendszeresen felhívta a L'Osservatore Romanóban megjelent magyar egyházi hírekre és cikkekre, beleértve a pápa 1970. évi apostoli levelét, amelynek tervezetét ő készítette (lásd a 2., 8., 35–36., 39. sz. dokumentumokat!). A levelek nagyobb részét az 1962–1965 között tartott II. Vatikáni Zsinat ülései között írta, amikor hosszú évek után ismét jöhettek magyar püspökök Rómába. Így szó van bennük a püspökök részvételéről a zsinaton és a magyar püspökökkel a zsinat alatti találkozásokról (lásd a 7–9., 11., 13. sz. dokumentumokat!). Szó esik a püspökök életkoráról (lásd a 3. sz. dokumentumot!) és néhány püspök – Hamvas Endre, Ijjas József, Kovács Vince – egészségi állapotáról (lásd a 14., 21., 28., 38. sz. dokumentumokat!). Zágón 1969-ben javasolta, hogy a tárgyalást vezető vatikáni diplomata kísérője Kada Lajos legyen, de erre nem került sor (lásd a 29., 31. számú dokumentumokat!). Ezt megelőzően, 1964-ben Kada szeretett volna hazalátogatni, de Zágón ezt a tárgyalások miatt nem javasolta (lásd a 10. sz. dokumentumot!), 1970-ben azonban már lehetségesnek ítélte, de óvatosságra intette (lásd a 32–33. sz. dokumentumokat!). Dudás Miklós hajdúdorogi görögkatolikus püspök és Schwartz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzó részére szentszéki elismerést kezdeményezett, amit nem sikerült elérnie (lásd a 16., 25–26., 28. sz. dokumentumokat!). A magyar püspököknek a római magyar emigrációhoz való közeledésének jelét látta abban, hogy Udvardy József csanádi apostoli adminisztrátor, majd később Beresztóczy Miklós egymástól függetlenül meglátogatták a Szent István Házat, amelynek felszentelésekor, 1967. augusztus 20-án feszültség alakult ki a püspöki kar és a zarándokház vezetése között (lásd a 34., 37., 39. sz. dokumentumokat!).

A levelekben közölt híreket abban a reményben tesszük közzé, hogy értékes információval szolgálnak a közelmúlt magyar egyháztörténetéhez, elsősorban a római magyar emigráció vezetők alakja, Zágón József szerepének jobb megértéséhez.

Dokumentumok

1961: 1-5

1.

Zágón–Kada 4: Róma, 1961. március 23. (rv)

[...]

[...] Bizonyára hallott a sok letartóztatásról, a házkutatásokról stb.^[10] Csak a ciszterciák közül vagy 20-at fogtak le.^[11] Több, mint 1.000 helyen házkutatásokat tartottak. A titkos hitoktatás, rendi vonalon a tagok összetartása, novíciusok felvétele,^[12] a szemináriumból /Központi/ kitett kispapok titkos szentelése s hasonlók a büntények. Ezek a cselekedetek államellenes összeesküvésnek minősülnek. Sok ember elvesztette kongruáját.^[13] A püspöki kart szorítják, hogy ítélje el az összeesküvőket, csökkentsen a hitoktatást [sic!]. Hír szerint Grösz szolidárisnak mondta magát az összeesküvőkkel.^[14] Nem tudom mennyire felel meg a valóságnak. Épületes volna. Az Osservatorében bizonyára olvasta a két új segédpüspök kinevezését^[15] /Belon Gellért^[16] és Winkler József^[17]/. Az állam eddig megakadályozta az otthoni publikálást, szentelésüket, s legutóbb Belon Gellértnak, hogy elfoglalja Pécsét.^[18] Erős a nyomás a szentségek pótlása terén: szocialista névadó, házasságkötési, temetési „szertartások” bevezetése egyre jobban tért hódít.^[19] Szegény magyar Egyház!

[...]

Még egy hír: tegnap jött ki az új magyar szertartáskönyv /rituale/ jóváhagyása.^[20] A latin szövegek csaknem kivétel nélkül magyarra is le vannak fordítva. Korlátozás nélkül hagyták jóvá, amire még nem volt példa. A magyar szövegek nagyobb terjedelemben használhatók, mint az eddigi jóváhagyott más rituáléknál. Súlyos indítóként szerepelt az otthoni szocialista névadó s egyéb kommunista szertartások magyar szövegei, melyeknek az ellensúlyozására az Egyház is érthető magyar szövegekkel akar híveit elérni. Otthonról nagyon sürgették a magyar szövegek jóváhagyását. Nagy viták voltak a Congregatióban,^[21] de végül is szó nélkül jóváhagyták. Hírlik, hogy az egyetemes zsinaton e téren nagy engedmények várhatóak.^[22]

[...]

2.

Zágon–Kada 5: Róma, 1961. május 19. (rv)

[...]

Otthonról nincsenek érdekes híreim. Az a sanda gyanúm, hogy az Osservatore Romano legutóbbi cikke kissé mellűt [sic!] a valóságnak.[23] Propagandának jó, de félek, hogy a püspöki kar majd dezavualja,[24] mondván, hogy a Kurírban közzétett nyilatkozatot valóban ő adta ki.[25]

[...]

3.

Zágon–Kada 6: Róma, 1961. július 22. (rv)

[...]

Az otthoni helyzet erősen romlik. Nem tudom, nem haladunk-e túlságosan gyorsan „nemzeti egyház” felé. Jól informált pap azt jelezte, hogy a hangulat nagyon rossz s hogy egyelőre nincsen még szakadár egyház, az nem a mi erősségünk, hanem csak taktikai kérdés.[26] Amíg öreg püspökeink élnek, nem tartom valószínűnek, hogy a kommunisták ezt megkíséreljék. De meddig élnek még szegény püspökeink?[27] Gyakorlatilag úgyis ki vannak kapcsolva, csak erkölcsi vonatkozásban jelentenek még némi gátat.

[...]

4.

Zágon–Kada 7: Róma, 1961. november 12. (rv)

[...]

Otthon Grösz halála nagy űrt fog hagyni.[28] Nem tudom, mit fog a Szentszék csinálni. Mondtam Balduccinak,[29] hogy a magam részéről érseket javasolnék kinevezni, személy szerint Belon Gellértet. Azért őt, mert egyrészt nagyon derék, kiváló ember, másrészt olyan hírek érkeztek, hogy a kormány őt, mint pécsi segédpüspököt is elfogadta volna, ha kinevezése nem lett volna Winkler Józseffel kapcsolva. Balducci szerint a vasfüggöny mögé a Szentszék egyelőre nem nevez ki megyéspüspököt, csak ideiglenes megoldásokkal próbálkoznak.[30] Szerintem nem jó ideiglenes situációt hasonlókkal megszüntetni. A káptalani vikárius helyett apostoli adminisztrátort akarnak, úgy látom küldeni. Kérdés, hogy elfogadják-e. A nyomás otthon egyre erősebb. Új per már készen van vádirat formájában. Főszereplő Shvoy.[31] A hitoktatás csaknem egészen megszűnt, templomokban próbálják pótolni. Soron következnek a szemináriumok átnevelése.[32] Az értekezlet már megvolt. Erősen sürgetik az aktív kooperációt. A békemozgalom mellett Mihelics Vid ennek főszószólója.[33] Egyik cikkében azt mondja, hogy a kezdeményező, aktív kooperáció nem csak erkölcsi kötelességünk, hanem egyenesen a katolikus hit védelme![34] Ennyire jutottunk tehát!

[...]

5.

Zágon–Kada 8: Róma, 1961. december 21. (rv)

[...]

A Szentszék Grösz József kalocsai érsek utódjává BÁRD JÁNOS segédpüspököt nevezte ki apostoli adminisztrátori minőségben,[35] az állam azonban nem fogadta el![36] Így Várkonyi fogja kormányozni az egyházmegyét, mint káptalani helynök.[37]

[...]

1962: 6-7

6.

Zágon–Kada 9: Róma, 1962. március 27. (rv)

[...]

[...] Rákos Rajmund egy imprudens[38] levelet intézett a VIGILIAHOZ, melyet a lap teljes terjedelmében lehozott.[39] A szereplés viselkedése nem hagyja nyugton. Most meg van szeppeben, mert felhívták figyelmét a Vigília új irányára, mely miatt SIK SÁNDOR kilépett a szerkesztőségéből.[40] Nevét azonban nem engedik levenni a lapról. [...]

Közben kiesett egy nap. Subiacóba kellett mennem két amerikai magyar apácával. Folytatás III. 28-ról.[41]

[...]

Otthon új jelszóval operálnak a kommunisták és nyomukban a békepapok: aki nincs ellenünk velünk van! Ezen a címen mindenki bevonható a táborukba. Bárd János kalocsai segédpüspököt, akit a Szentszék kinevezett kalocsai apost[ol]i adminisztrátornak, az egyházmegyén kívül, egy váci egyházmegyei plébániára internálták.[42] Egyre gyakoribbak a politikai okokból való suspensiók,[43] elmozdítások. A vallás elleni harc – „tudományos apparátussal” – egyre intenzívebb lesz.[44]

[...]

[...] A magyarok azonban – otthonról – nagy erőlködéseket folytatnak, hogy kulturális és kereskedelmi kapcsolatokat elmélyítsék. Olaszország viszont a kereskedelmi kapcsolatok érdekében szívesen tért enged a kulturális terjeszkedésnek. Úgy hírlik, hogy a római magyar lektorátust egy otthoni kommunista kapná,[45] ugyanígy fel akarják újítani a többi egyetem mellett a régi kultúregyezményben megállapított katedrákat s lektori állásokat, persze otthoni emberek javára.

[...]

7.

Zágon–Kada 10: Róma, 1962. május 28. (rv)

[...]

Mint érdekes jelenséget említem, hogy otthon Várkonyi Imre kalocsai káptalani helynök áthelyezte Bajáról egy kis faluba BELON GELLÉRT, pécsi kinevezett segédpüspököt![46] Nagy és kellemetlen visszhangja volt az ügynek. Hamvas kb. három héttel ezelőtt azt kérdezte, hogy kapnak-e a magyar püspökök meghívást az egyet[emes] zsinatra?[47] Furcsa, hogy eddig (nem kapták meg a hivatalos értesítést. Az itteni titkárságon hebegtek, maguk sem tudták, elküldték-e vagy sem. Most posta küldi szét ajánlottan, tértivevényel. Érdeklődéssel várják átmegy-e a cenzúrán.)([48]

1963: 8-9

8.

Zágon–Kada 11: Róma, 1963. január 14.

[...]

A zsinati delegáció hazaérkezett.[49] Meleghangú levelekben köszönték meg szolgálatainkat. Jellemző, hogy Hamvas püspök úr a pesti fogadásnál azt merte mondani, hogy a római magyar papok szeretete feledtette azt, hogy idegenben vannak! Még az ÚJ EMBER is lehozta ezt a kijelentést.[50] Örvedetes, hogy fel merték olvasni s az ÚJ EMBER le merte és le tudta hozni a Szentatya[51] üzenetét a magyar néphez.[52] Ezt az Osservatoréból biztosan ismered.[53] Hogy félreértés ne essék, a latin szöveg mellé megkapták a magyar fordítást is! A kormány felé tett lépésekről még nincs információnk.[54] Hírlik, hogy békepapi vonalon csalódást okozott, hogy nem, mint érsek jöttek haza a püspökök s hogy Brezanóczy nem lett még püspök.[55] Viszont az opposzió[56] – s a papság nagyobb része – örül, hogy a Szentszék nem cselekedett a kormány inteniói [sic!][57] és a delegáció információi szerint.

[...]

9.

Zágon–Kada 13: Mutters, 1963. szeptember 4.

[...]

Otthonról nincsenek híreim. Csak annyit hallottam, hogy a tavalyi delegáció mellett még három új résztvevő lesz:[58] Kovács Vince Vácról,[59] Schwartz-Eggenhofer Esztergomból[60] és Klempa Veszprémből.[61] Valamennyi apostoli adminisztrátor. Püspököket nem engednek ki.[62] Pedig de szeretett volna jönni a székesfehérvári[63] és a győri![64]

1964: 10-11

10.

Zágon–Kada 14: Róma, 1964. február 17. (rv)

[...]

2. Hazai út: Biztos vagyok abban, hogy semmi bajod nem lenne abból, ha látogatóba hazamennél. Nem kétséges, hogy külön figyelmességgel is volnának irántad. A személyi biztonság körül tehát semmi féle aggodalmam nincsen. Amitől tartok, az, hogy már magát a pusztá tény, hogy egy pápai diplomata otthon járt, arra használnák fel, hogy íme minden rendben van, vallásszabadság uralkodik otthon stb. Ha ilyen híreket cáfolnál, helyzeted rosszabb volna a réginél. De a pusztá tényen felül, hogy otthon vagy, csak történnek dolgok, látogatások, beszélgetések, melyek kiszivárognak, beszéd tárgyát képezik, félremagyarázatokra [sic!] adnak okot s mindez nagyon kellemetlen lehet számodra. Az is közsímert, hogy valóban tárgyalások folynak a Szentszék és a magyar kormány között.[65] Amíg ezek be nem fejeződnek, semmiképp sem javasolnám látogatásodat. Ha nem volnál a pápai diplomácia szolgálatában nyugodtan mehetnél. Mai statusod [sic!][66] azonban túlságosan kényes ahhoz, hogy ma hazalátogass.

[...]

8. Bizalmasan jelzem, hogy otthon tovább tart a már megindult kampány Mester Pista leváltása ügyében (az agenciáról van szó).[67] Legutóbb már a püspöki konferencián is előhozta Hamvas.[68] Ide még nem jött hivatalos előterjesztés.

[...]

11.

Zágon–Kada 20: Róma, 1964. november 7. (rv)

e) Püspökökkel nem igen érintkezem, A követség és Vitányi állandó kontrollja alatt állnak.[69] A követ[70] magához rendelte őket egyenként s megkérdezte őket, ki vitte fel a levelet (Hamvasét) az államtitkárságra, anélkül, hogy előzetesen neki bemutatták volna![71] A pannonhalmi főapátot csak azért engedték ki,[72] hogy hasson Békés Gellérre, hogy szüntesse meg a Katolikus Szemlélt[73] A főapát ezt nem négy szemközt tehette, hanem Mihalics Vid jelenlétében, aki különben a szövívő volt.

ÖSSZEBENYOMÁSOM: látván a konkrét helyzetet nem tudok érdemi javulást várni az egyház sorsát illetően. Ennek legfőbb oka, hogy püspökeink – az újjak sem – nem mernek élni azokkal a lehetőségekkel, melyek ma fennállnának.[74] Végre az államtitkárság is rászánta magát, hogy tájékoztassa a püspököket a jegyzőkönyv tartalmáról, hogy lássák, mi a Szentszék álláspontja.[75] De mit ér a világos állásfoglalás Rómában, ha konkrét helyzetekben a püspökökből hiányzik a férfiaság, hogy ezekhez az elvekhez ragaszkodjanak. Ma igazán megtehetnék, amikor a Szentszék szerződése is védi őket. Eltekintve a világ közvéleményétől. De olyan gyávák, hogy meg sem merték cáfolni a Magyar Kurír,[76] illetve az ÚJ EMBER közleményét,[77] mely szerint a p(üs)p(öki) kar határozata volna úgy, hogy Beresztóczy és Várkonyi kísérik őket Bombay-ba. Egyszerűen kész tények elé állítják őket s ők szó nélkül engedelmessé válnak.[78] S hozzá még azt kívánják, hogy mi is hallgassunk.

[...] Jó, hogy lassan vége lesz az ügynek s a püspökök is hazamennek.[79] Adja Isten, hogy ne minket, hanem őket igazolja a történelem.

1965: 12-15

12.

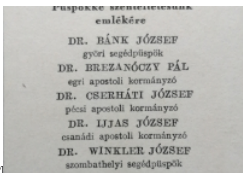
Zágon–Kada 21: Róma, 1965. március 29. (rv)

[...]

Otthon a helyzet nem jó. Rozsályt [sic!] ugyan sikerült kibuktatni Győrből, de ez inkább az ő elhatározása volt, mint az egyház akciója. Rozsályi gögje nem tűrte, hogy ne ő legyen az első hegedős az egyházmegyében.[80] Az általános benyomás azonban az, hogy lényegében semmit sem javult a helyzet, inkább rosszabbodott.[81] Az új püspököket beválasztották a békemozgalomba,[82] vidéki városokban, szemináriumokban „központi előadókkal” békemozgalmi gyűléseket tartanak, holott tudják a püspökök, hogy a Szentszék a mozgalmat elítélte a megegyezés jegyzőkönyvében. A hitoktatás elleni akciók kiélesedtek, papokat ugyanúgy leváltják, mint régen. Pataký Kornél[83] és Szilas József szemináriumi rektor[84] feljelentett őt Hamvasnál [sic!], az állami egyházügyi hivatalnál.[85] hogy magával hozta „szeretőjét” Szegedre! A levelet a püspöki kar minden tagjának elküldték. A tény annyi, hogy Ijjas[86] volt házvezetőnője [sic!], aki tanító volt, de lemondott állásáról, valóban Szegedre hozta, de nem a püspöki palotába, hanem egy plébánián helyezte el. Nem tételezem fel, hogy bármiféle kapcsolat volna kettőjük között, de ma a helyzet roppant kellemetlen. A világ előtt nehéz az ilyen esetet tisztára mosni. Szegény magyar egyház!

[...]

Az 1964-es részleges megállapodás után a budapesti Szent István-bazilikában felszentelt püspökök.

Tovább a galéria oldalára [4]

13.

Zágon–Kada 26: Róma, 1965. augusztus 19.

[...]

A győri helynök: Rákosi Elek.[87] Eddig irodaigazgató és kapuvári plébános volt. Most is maradt kapuvári plébánosnak, kanonoknak, helynöknek. Ma minden megye már. Rozsálynak volt legjobb barátja, erősen építette már évek óta a szocializmust! Külsejére jellemző, hogy vöröshajú. Agresszív, erőszakos típus.

[...]

14.

Zágon–Kada 27: Róma, 1965. november 11. (rv)

[...]

3) Püspökök és köztünk nem sok az érintkezés.[88] Nálam volt Kovács Vince, Cserhádi[89] és Bánk.[90] Mindháromnak kifejtettem nézetemet s aggodalmaimat. Bánknak egyenesen feleltem a kérdést, miképp tudtak beállni a békemozgalomba. Nem felelt, csak hümmögött. Ugyanígy Cserhátinak is. Ebből arra következtetek, hogy nem kaptak külön utasítást, csak tehetetlenségükben sodródtak a békemozgalomba. Nyíltan megmondtam nekik azt is, hogy épp a fiatal püspökök jelentenek számunkra igen nagy csalódást, mert nem tudtak s nem mertek élni azzal az erkölcsi tőkével, melyet a Szentszék számukra biztosított.

Hamvas hazautazott, mert otthon akar meghalni.[91] Teljesen odavan. Kovács Vince is súlyos beteg, őt is hazaküldte az orvos, mert sürgősen szüksége volna prosztata-operációra. Badalik utódlásáról még nincs szó.[92]

[...]

Magyar püspökök a II. Vatikáni Zsinat harmadik ülésén. A kép bal oldalán Bánk József, Ijjas József és Cserhádi József.
Zsinati megújítódás. Szerk. DR. TÖRÖK JÓZSEF. Bp., 1977. 22.

15.

Zágon–Kada 29: Róma, 1965. december 6.

[...]

Most nem tudok beszámolni a püspökökkel folytatott beszélgetésekről. Nem sok örömem volt benne, de nekik sem, mert egészen őszintén megmondtam nekik azokat a bajokat, melyeket innen nézve lehetetlen észre nem venni. Míg Cserhádi, Bánk csak hallgattak, Brezanóczy hevesen védekezett s azt hiszem, hogy a jövőben nem sok találkozásunk lesz egymással. Sértve érzi magát a kritika miatt. Személyében is érintette ez őt, mert ő írta a hírhedt körlevelet,[93] ő szerepelt Helsinkiben stb.[94]

[...]

1966: 16-17

16.

Zágon–Kada 31: Róma, 1966. március 15.

[...]

Dudás ügyében[95] majd beszélök Mons. Bongianinóval.[96] Nem tudom manapság mi válik az ügy javára vagy kárára. Dudás itt nagyon jól szerepelt, otthon is némileg előtérbe került, mert mint rangidős püspök – Shvoy már nem vállalja – ő vezeti a püspökkari konferenciákat.[97] A békegyűlésekre viszont sohasem megy el, ami a többiek nyüzgése között egyenesen feltűnő.

[...]

17.

Zágon–Kada 32: Róma, 1966. május 10.

[...]

Itt volt Brezanóczy. Nem találkoztunk vele. Bort hozott a Szentatjának[98] a p(üs)p(öki) konferencia nevében. Privátaudiencián nem volt. Mons. Casarolival tárgyalt a hír szerint meg volt elégedve ezzel.[99] Holnap jön Kovács Sándor szombathelyi püspök.[100] Ő a liturgikus bizottság tagja, s mint ilyen jön.[101] Mindketten a Via Giulia 1. alatt laknak.[102]

Mons. Agostini Casaroli köszöntése egy budapesti tárgyalásán.
Koós Fotó, a szerző tulajdona.

1967: 18-21

18.

Zágon–Kada 35: Róma, 1967. január 14.

[...]

5) Nem tudom, mit csinál a Szentszék a püspöki lemondásokkal. Bizalmasan jelzem, hogy Shvoy segédpüspöke, Kisberk Imre, kerülő úton kérte, hogy ne fogadják el a püspök úr lemondását.[103] Itt azt tudni vélik, hogy Schwarz-Eggenhofer nem mondott le, illetve nem kérte a felmentését. Az MTI őt is jelentette. Régen voltam az államtitkárságon, nem ismerem véleményüket. Nem is akarok beleavatkozni, nem látom értelmét, sokszor tévedtem magam is az emberek megítélésében. Akiket valamikor ismertem, sokat változtak s ma már nem lehet tűzbe tenni kezünket érettük.

[...]

19.

Zágon–Kada 36: Róma, 1967. február 7.

[...]

Otthonról megérkeztek a lemondások: Shvoy, Hamvas, Kovács Vince, Schwarz-Eggenhofer.[104] Közben befutott egy bizalmas kérés Kisberk Imre p(üs)p(ök) úrtól, hogy ne fogadják el a lemondását Shvoynak. Az államtitkárság tudja, hogy az állam is szorította a lemondásokat. Vakarják a fejüket az államtitkárságon, kiket nevezzenek ki. Gál Ferenc nem fogadta el a felajánlott kinevezést kalocsai segédpüspöknek vagy apostoli adminisztrátornak(?).[105] A hír biztos. Most fiatalabb embereket keresnek. Én kerülöm az államtitkárságot, mert nem tudok és nem is akarok információt adni otthoni emberekről. Sokszor csalódtam s nem tudnám lelkiismeretemmel összeegyeztetni. Ha Neked volnának erre vonatkozó információid, – rám való hivatkozás nélkül – írd meg az államtitkárságnak. Hálásak volnának érte. Te jobban ismered a fiatal generációt. Rajz Mihállyal is tett a Szentszék kísérletet, az állam nem fogadta el.[106] Akiket mi, mint rendes embereket ismertünk régen, az ma mind kiselejtezett elem között szerepel az állam részéről. A magyar helyzet javulása pedig csak jó püspökök kinevezésétől jöhet. Nehéz kérdés s még nehezebb annak, aki ma ilyen keresztet magára vesz. Mert nemcsak az ellenséggel kell küzdeni, hanem a belső fronton is.

20.

Zágon–Kada 37: Róma, 1967. április 21.

[...]

Itt járt a napokban Kovács Sándor Szombathelyről és Bánk József p[ü]s[p]ö[k] Győrből. Egyikkel sem találkoztam. Arról sincsen hírem, hogy mikor lesznek új magyar püspökök kinevezve. Shvoy egyelőre maradna, mert ebben az évben ünnepli püspökségének 40. éves jubileumát.

Békés Gellért mondta, hogy a pannonhalmi főapátnak le kell mondania.[107] Annyi nehézséget támasztanak vele szemben, hogy jobbnak véli, ha a rend érdekében visszalép. Állítólag befejezett ügyről van szó, egyelőre azonban nem publikálható. Szerepe van ebben annak is, hogy nem sikerült Békés Gellértet, illetve a Katolikus Szemlét elhallgattatni. Nem segítette, hogy egy évvel ezelőtt letette Békés Gellértet a prokurátori tisztról, fontosabb lett volna a Kat[olikus] Szemle.[108] Csak Radó Polikárp ne legyen főapát! [109]

[...]

21.

Zágon–Kada 39: Róma, 1967. június 16.

[...]

[...] Nem régen voltam Mons. Bongianinónál, aki az otthoni dolgokról informált.[110] Örültem annak, hogy nézeteink megegyeztek a helyzet megítélésében. Lényegében ezeket mondta: a Szentszék nem fogadja el azoknak a püspököknek a lemondását, akik konfinálva vannak (pl. Mindszenty, Pétery stb.). Shvoy is marad, mert az állam nem akarja elismerni Kisberket utódnak, amit régen már megtettek.[111] Úgy tűnik, hogy egyelőre püspöki kinevezés nem lesz, hanem csak adminisztrátori megbízatás Vácra, Esztergomra. A személyekre vonatkozólag sem sikerült eredményt elérni. Szerinte a helyzet ma rosszabb, mint a megállapodás előtt volt. Különösnek, de nem váratlanul találta, hogy Brezanóczy állandóan az állam érdekeit képviselte s nem az egyházét. Hamvas olyan gyenge, hogy őt percig sem tudott vele beszélni.[112] Meglepte, hogy mennyi külsőséggel találkozott: csupa piros-gombos, piros cingulusos[113] ember az aulákban[114], de még állami helyeken is. Sok pappal beszélt, négy szemkört, a fiatalok jó benyomást tettek rá. A püspöki karról nincs nagy véleményem. Bánk túlságosan félték, Cserháti feltűnően sokat beszél, ljjasról nem akart nyilatkozni. A magyar egyháznak megvan még a barokk homlokzata, de mögötte nagy üresség tátong. – *Ennyit bizalmasan.*

[...]

1968: 22-24

22.

Zágon–Kada 42: Róma, 1968. november 9.

[...]

Úgy tűnik, hogy hamarosan néhány püspöki kinevezés várható otthoni viszonylatban. Itt járt Prantner és Miklós az egyházügyi hivataltól.[115] – A püspöki kar nyilatkozata különben igen rossz benyomást tett az államtitkárságon s bizonyítékul szolgál a tárgyalások során arra, hogy milyen nyomás alatt otthon az egyház.

[...]

23.

Zágon–Kada 43: Róma, 1968. december 5. (rv)

[...]

A magyar tárgyalásokról nem sokat hallottam. Zemplén mondta,[116] hogy állítólag komoly *koncesszióra*[117] kerülne sor magyar részről.[118] Adná Isten, hogy úgy legyen, mert én nem látom ilyen kedvezőnek a helyzetet. Amikor érdeklődtem, hogy miből állana [sic!] ez a koncesszió, nem tudott vagy nem akart nyilatkozni. Kérdeztem, hogy lehet-e szó szerinte szabad püspök-kinevezésről a Szentszék részéről, szabad egyházmegyei kormányzat a püspökök részére és legalább egyházi épületekben /plébánia, templom/ szabad hitoktatás, azt válaszolta, hogy ezt nem tartja nagyon valószínűnek. Nem tudom, miben állhat akkor egy „komoly” *koncesszió*?

[...]

24.

Zágon–Kada 44: Róma, 1968. december 11.

[...]

Az otthoni helyzetről nincsenek komoly híreim. Magyar körök tudni vélik, hogy a kormány végre elismerné Belon Gellért püspökségét, aki ljjas utódja lenne, lévén ő [volt] kiszemelve Kalocsára.[119] Cheli közben Romániában is járt. Nehéz kérdések ezek. Egyrészt az egyház érdeke is, hogy valami *modus vivendi*[120] jöjjön létre, másrészt semmi erkölcsi garancia, hogy a másik fél meg is tartja, amit ígér. Két teljesen különböző világ, ahol a szavak még azonosak, de az értelem már más.

[...]

1969: 25-31

25.

Zágon–Kada 46: Róma, 1969. április 5. (rv)

[...]

Dudás és Schwartz-Eggenhofer ügyét előadtam az államtitkárságon, de választ vagy konkrét biztatást nem kaptam.[121] Cheli felettesei elé terjeszti az ügyet! Húsvét után majd megmozgatom az ügyet. Az volt a benyomásom, hogy még ilyen ügyben is kikérik az egyházügyi hivatal véleményét, legalább is indirekte[122] a püspöki kar révén. Nem tudom, lesz-e a magyar püspökökben annyi bátorság, hogy az ügyet támogassák!

[...]

26.

Zágon–Kada 47: Róma, 1969. április 12. (rv)

most [sic!] jöttem vissza az államtitkárságról, ahol Mons. Chelivel beszéltem Dudás és Schwartz-Eggenhofer ügyében.

DUDÁS: 30 éves jubileumra nem szoktak sem írni, sem más lépést tenni.[123] A rendkívüli helyzetre való tekintettel reméli azonban, hogy legalább egy táviratot küldenek a májusi jubileumra. Érseki cím alig jöhet számításba.

SCHWARTZ-EGGENHOFER: amikor lemondását elfogadták, írtak neki szép köszönő-levelet. Hajlandók azonban, hogy valami formában még kifejezésre juttassák a Szentatya megbecsülését. De hogyan kérdezte? Azt mondtam, hogy ha volna joga piros pileólushoz,[124] hagyják meg ezt számára. Nyomozzam ki, volt-e ilyen joga, mondta.[125] Ha nem, esetleg küldenének neki egy szép asztali keresztet, mint a Szentatya ajándékát vagy egy kelyhet. [126]Alkalom lenne erre ljjas, Brezanóczy, Bánk, és Cserháti látogatása április 18-án, a konzisztórium alkalmából, amikor átveszik a palliumot.[127]

Kérdezte, nem kerestek-e a követség részéről kapcsolatot velem? Mondtam, hogy nem s nem is kívánom. Üdvösnek találnám azonban, ha a Szentszék időben, nem várva meg a kormány lépését, nevezne ki az emigráció élére egy püspököt, aki hidat tudna építeni az otthon és az emigráció között. Érdeklődött személyek felől, a gondolatot magát elfogadta. Otthon ugyanis komolyan foglalkoznak ilyen előterjesztés gondolatával. Résen kell lenni, nehogy ilyen kinevezés még jobban

szétossza nemcsak az emigrációt magát, hanem az otthonot és az emigrációt is. A főlelkési konferencia is foglalkozott ezzel a kérdéssel s írásban kérte, hogy az emigráció kapjon egy mindkét fél részére elfogadható püspököt.[128]

27.

Zágon–Kada 48: Róma, 1969. április 19. (rv)

[...]

26-án jön Ijjas, Brezanóczy, Cserhádi.[129] Már itt van Bánk. Átveszik a palliumot. Utána a pápai intézetben magyar kat[olikus] könyvkiállítást rendez a „külsőügyi bizottság”, melyen az érsekeknek és püspököknek is ott kell lenniük [sic!][130] Hoznak magukkal újságírókat, sőt a televízió egyik emberét is, hogy az otthonnak bemutassák a római kúria csodálkozását a magyar katolikus irodalom otthoni virágzásán.[131] Micsoda humbug, amikor mindenki tudja, hogy külföldről kell papírt szerezni, hogy évenként néhány könyvet kiadhassanak.

1965 óta először keresett fel a napokban Bánk József p[üs]p[ök]. Beszélgettünk sok minderről és semmiről. A látogatás célja kibékülés volt, mely egy feltételezett /nékem tulajdonított/ ellenszenvnek akart véget vetni. Állítólag egyszer nem köszöntem volna neki az utcán. Igazán nem emlékszem, hogy láttam volna. A tulajdonképpeni méreg-keverő azonban Csábi volt.[132] Egyik kázusra sem térünk ki, barátságban váltunk el, van más gondom elég, semhogy ilyen érzelmi dolgokkal foglalkozzam. Igyekezett nagyon kedves lenni. Biztos, hogy sokat küszködött magával, amíg ilyen lépésre elszánta magát. Örülök, hogy így történt, végül is keresztények volnánk s ez nem könnyű vállalkozás.

[...]

28.

Zágon–Kada 49: Róma, 1969. május 6. (rv)

[...]

Közben itt járt nálam Ijjas érsek. Fáradt öreg ember benyomását keltette. Később tudtam meg, hogy beteg, nem érzi jól magát. Ő mondta, hogy Szabó Imre idegösszeomlással szabadságra ment, illetve szabadságra vitték![133] Zemplén nem csinál semmit, a felajánlott hivatalokat /vikárius generális, vikarius episcopalis/[134] nem fogadta el! Minek nevezték akkor ki? De eleve megmondtam az államtitkárságon, hogy lusta és kényelmes ember, aki nem vállal felelősséget. Ijjas mondta, hogy Schwartz-Eggenhofer temetésén Szabó Imre olyan közönséges módon beszélt a sírnál, hogy mindenki meg volt botránkozva.[135] Szegény esztergomi egyházmegye! A püspöki kar vonalán a kormány erőlteti a püspökkari titkárság megszervezését, egy békepapa, Vitányi, akarják bizni. Nem elég, hogy a külsőügyi bizottság Várkonyi és Szántay Széman kezében van,[136] most a püspöki kart akarják a békemozgalom irányításának alárendelni.

Kértem Ijjast, hogy szóljon Dudás érdekében az államtitkárságon.[137] Megígérte.

[...]

29.

Zágon–Kada 50: Róma, 1969. augusztus 26.

[...]

Egy *bizalmas* dolgot is kell közölnöm. Mons. Cheli szeptember folyamán Magyarországra megy, hogy fél-hivatalos formában informálódjék az ottani állapotokról. Ígérték a kormány részéről, hogy teljesen szabadon mozoghat, beszélhet, akivel akar. Felmerült a kísérelő kérdése. A választás, javaslatomra, valószínűleg Rád esik, ha a kormány nem emel kifogást ellene. Szeptember 24-e körül volna az indulás. Ha a dologra valóban sor kerül, jó volna előbb találkozni, hogy néhány személyre és kérdésre, általában a helyzetre vonatkozólag el légy látva információkkal. A találkozás módját majd még fixáljuk. Egyelőre azért írom ezeket, hogy meg ne lepjen a dolog, ha hívnak. Vannak, akik már maguk készítették el saját maguknak az utazás lehetőségét a püspöki kar és a kormány felé, de ez visszajött az illetékesekhez s e miatt is el kellett őket ejteni.

[...]

30.

Zágon–Kada 51: Róma, 1969. dátum nélkül (rv)

[...]

Chelivel 30-án beszéltem telefonon. Még nem tudott biztosat mondani. Aznapon várta Ijjas látogatását. A tárgyalás után Ijjas elhalasztotta utazását 4-re. Lehet, hogy együtt mennek. A te kíséreted, úgy tűnik, tárgyalanná lett. Az okokat nem ismerem még.

[...]

Ijjással háromszor találkoztam. Nem lehet komolyan tárgyalni vele. A kritikát nem bírja. Mester Pista a múltkor megkísérelt ilyet, most már nem látogatta meg őt, mert „nem jó vele találkozni”. Bánk keresett, de nem voltam hivatalban. Jót hallok Udvardyról, aki komolyan szorongatja Ijjast és a püspöki konferenciát.[138] (Ezt Ijjas is megerősítette!)

31.

Zágon–Kada 52: Róma, 1969. november 15.

[...]

Mond. Cheli ma egy hete ment el Magyarországra s legalább két hétig marad ott. Hivatott minket Pistával[139] együtt elutazása előtt, hogy néhány ügyről informálódjék.[140] Kíséretről nem szólt, én sem akartam előhozni a kérdést, mert a tényen már nem változtatott volna.[141] Ha visszajön, feltétlenül megkérdezem, min bukkott meg a gondolat. Az a benyomásom, hogy itteni felettesei nem voltak a terv mellett. Ha csak a magyar kormányon múlt volna, biztosan megemlítette volna a negatív választ.

[...]

1970: 32-38

32.

Zágon–Kada 53: Róma, 1970. február 14.

[...]

Látogatásoddal kapcsolatban: nem vagyok ellene, de nagyon óvatos légy, nehogy szavaidat félremagyarázzák vagy visszaéljenek Veled. Hivatalos állami szervhez nem mennék el, püspököknél is inkább formalitásból tennék látogatást, az egész tartózkodást családi és szűkebb baráti körre szorítanám. Meg vagyok győződve arról, hogy Cheli nem azért nem vitt magával, mert az állam nem akarta, hanem itteni feletteseinek rendelkezése miatt, akik nem akarták az erős fellépés látszatát kelteni.

[...]

33.

Zágon–Kada 54: Róma, 1970. április 18. (rv)

[...]

Csodálom Ijjas hanyagságát. Tehetetlen, szegény. S amit tesz, azt a kormány nyomására teszi. De ha segélyről van szó, akkor kapkodnak utána. Nincs kétségem viszont, hogy ha kérni fogsz vízumot, Ijjas nélkül is megkapod.

[...]

34.

Zágon–Kada 55: Róma, 1970. május 19.

[...]

Itt van Ijjas is. Prokop volt nála.[142] Kifejezte kívánságát, hogy a Szent István Házat megnézhesse. Előbb még velem akarna beszélni. A múltkor hívtam őket, amikor négyen itt voltak, nem jöttek, mert Brezanóczy szerint még nem volt „időszerű”. Úgy látszik, hogy most már időszerű. Rájuk bízom.

[...]

35.

Zágon–Kada 57: Róma, 1970. augusztus 18.

[...]

Mire a leveletem megkapod, amúgy is tudni fogod, hogy a Szentatya Apostoli levelet intézett a magyarokhoz.[143] Jellemző maga a címzés: a katolikus egyház szeretett magyar fiaimhoz! Tehát sem Mindszenty, sem Ijjas, sem a püspöki kar. A levél nem érinti a sérelmeket, de a körülményekhez képest meg vagyok elégedve vele.[144] Nem tudom, mit szólnak hozzá a püspökeink s hogyan reagál az egyháziügyi hivatal.

[...]

36.

Zágon–Kada 58: Róma, 1970. szeptember 11.

[...]

A Szentatya levelének általában jó volt a visszhangja.[145] Sok minden volt benne, ami rá volt szabva az otthoni állapotokra. Féltem, hogy e miatt kritizálni fogják a kommunisták. Egyelőre nincs ilyen visszhang. Örültem, hogy az ÚJ EMBER teljes egészében leköszölte.[146]

37.

Zágon–Kada 59: Róma, 1970. dátum nélkül (rv)

[...]

Udvardyval nem találkoztam, mert részben a kongresszus, részben a szentföldi út miatt nem érhetett el. Kint volt a Szent István Házban. Holnap jön hozzám Kisberk püspök.[147]

Mons. Cheli a napokban közölte, hogy a tárgyalások teljesen eredménytelenül végződtek.[148]

[...]

38.

Zágon–Kada 60: Róma, 1970. október 12.

[...]

Bizalmasan jelzem, hogy Budapestről itt van Prandtner, Miklós és Orosz – mindhárom az egyháziügyi hivatalból.[149] Tárgyalások folynak, nem tudom, milyen eredménnyel.[150] Egyik fő téma az exkommunikált papok feloldozása. A Szentszék ezt az alkalmat akarta felhasználni globális tárgyalásra, más égető kérdések megoldására. A tárgyalások egy hete folynak, állítólag ma vagy holnap érnének véget. Itt van Ijjas is, aki már szeptember 14-én jött, közben aranyéremmel megoperálták a Salvator Mundiban,[151] a tárgyalásokon nem vett részt. Úgy hallom, hogy államiabb az államiaknál s válogatás nélkül terjeszti tovább minden kívánságukat, mint a sajátját. Az új követ naponként felkereste a kórházban![152]

[...]

1971: 39-42

39.

Zágon–Kada 61: Róma, 1971. április 12. (rv)

[...]

[...] Cheli ma utazott Budapestre, hogy püspöki kinevezésekről tárgyaljon.[153] A kormánynak vannak lehetetlen jelöltjei s úgy tűnik, hogy megint kompromisszióra [sic!] kerül sor s lenyelnek olyan embert is, aki más körülmények között soha nem került volna szóba női relációi miatt. A rendőrség ezzel máris fogva tartja, de nagyobb érdek miatt a Szentszék esetleg hozzájárul a kinevezéshez. Félek, hogy az amúgy is alácsúszott morál így egyre süllyed.

[...]

Március 20-án itt járt Brezanóczy érsek s kifejezte azt a kívánságát, hogy a Szent István Házat megtekinthesse s ott velem találkozzék. Nem akartam az ellentéteket tovább szítani. Megkínáltuk oszonnával [sic!]. Elnézést kért az 1967-es levélért, különben úgy csinált, mintha mindig a legnagyobb barátságban lettünk volna.[154]

[...]

[...] Mester Pista bombázza Villot államtitkárt leveleivel.[155] szerintem túlzottan, mert információi nem mindig pontosak s így argumentációi elvesztik erejüket.[156] Chelit az bosszantja, hogy indirekte[157] azzal vádolja őket, mintha nem informálnák sem a Szentatyát, sem az államtitkárt a helyzet valódi állásáról.

[...]

40.

Zágon–Kada 62: Róma, 1971. április 14. (rv)

[...]

Ma felhívtam Mons. Cheli: nem ment Magyarországra, mert jön PÉTER János magyar külügyminiszter s a Szentatyához is elmegy.[158] Péter János a Rákosi érában, mint kollaboráns református püspökké lett megválasztva.[159] 1956-ban a refformátus Gondnokság lemondatta, jobban mondva megfosztotta hivatalától. A

forradalom bukása után ugyanannak a Gondnokságnak bocsánatot kellett kérnie Péter Jánostól és vissza kellett helyeznie püspöki méltóságába. Kb. 1 év múlva lemondott s politikai pályára lépett. Mint ember saját egyháza semmire sem becsüli. Mint papot még kevésbé.

41.

Zágon–Kada 63: Róma, 1971. május 23. (rv)[160]

[...]

Ezekben a napokban Rómába jött Saád Béla, az Új Ember egykori szerkesztője, akivel annyit harcoltunk.[161] A Szent István Házban szállt meg, mert a nővérek nem ismerték ügyét. Ehhez pofa kell, de van is.

Közben voltam Bécsben Lepold prelátus úr temetésén.[162] Ott volt a nuncius,[163] Jáchim érsek,[164] az esztergomi káptalan három képviselője: Vajai vikárius,[165] Bartl Lőrinc[166] és Csepregi.[167]

[...]

42.

Zágon–Kada 66: Róma, 1971. szeptember 10. (rv)[168]

[...]

Itt járt egy napra Bartl Lőrinc esztergomi kanonok és szeminárium rektor. Nagyon szeretett volna a Pázmáneum rektora lenni. Terve nem sikerült. König[169] Lepold temetése után azonnal Gianonét nevezte ki rektornak.[170]

[...]

[1] SZABÓ CSABA: *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Bp., 2005. 40.

[2] NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: Mindszenty József alakja és ügye Zágon József Kada Lajosnak írt leveleiben (1962-1971) – I. rész. *ArchívNet*, 2023, 1. szám. <https://www.archivnet.hu/mindszenty-jozsef-alakja-es-ugye-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1962-1971-i-resz> (utolsó letöltés: 2023. augusztus 14.)

[3] A levélgyűjtemény rövidítése: Zágon–Kada. Története NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: *Mindszenty megvalósult álma, A Santo Stefano Rotondo és a Szent István Ház*. Bp., 2009. 16.

[4] Évek szerint: 1960-ban hármat, 1961-ben négyet, 1962-ben kettőt, 1963-ban hármat, 1964-ben négyet, 1965-ben ötöt, 1966-ban négyet, 1967-ben hatot, 1968-ban hármat, 1969-ben ötöt, 1970-ben hetet, 1971-ben hatot.

[5] Kezdetben a megszólítás *Kedves Lajos!* vagy *Kedves Lajos Barátom!* volt, Zágon aláírásként a teljes nevét kiírta. 1963-ig magázták egymást. A tegeződésre váltott leveleken az aláírás: *Z. Jóska*.

[6] NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: Mindszenty József alakja és ügye Zágon József Kada Lajosnak írt leveleiben (1962-1971) – I. rész. *ArchívNet*, 2023, 1. sz. <https://www.archivnet.hu/mindszenty-jozsef-alakja-es-ugye-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1962-1971-i-resz> (7) és Uő.: Mindszenty József alakja és ügye Zágon József Kada Lajosnak írt leveleiben (1962-1971) – II. rész. *ArchívNet*, 2023, 2. sz. <https://www.archivnet.hu/mindszenty-jozsef-alakja-es-ugye-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1962-1971-ii-resz> (8) (utolsó letöltés: 2023. augusztus 14.)

[7] NÉMETH: *Mindszenty...* i. m.

[8] Története NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: *A római Szent István Alapítvány ötven éve*. Bp., 2015.

[9] 1961-ben ötben, 1962–1964 között minden évben kettőben, 1965-ben négyben, 1966-ban kettőben, 1967-ben négyben, 1968-ban háromban, 1969-ben és 1970-ben mindkét évben hétben és 1971-ben négyben.

[10] A Központi Szemináriumból kizárt és elbocsátott növendékek estén kívül számos egyházi és civil személyre kiterjedő letartóztatás volt 1961. február 7-re virradóra. SZÉKELY TIBOR: *Vatikán, püspökök, kispapok 1. Tiltás-Tűrés-Lázadás 1956-1959, A levett forradalomtól a kispaplázadásig BM és AEH dokumentumokban*. Bp., 2016. 91. A letartóztatásokról tárgyalt a püspöki kar március 15-i ülésén (II. Egyéb ügyek 1. pont). *A Magyar Katolikus Püspöki Kar Tanácskozásai 1949-1965 között, Dokumentumok I-II.*, Szerk. BALOGH MARGIT, Budapest, 2008. II. 1070. A letartóztatásokról hírt adott a *L'Osservatore Romano* is, F. A.: *Persecuzioni in Ungheria. L'Osservatore Romano*, 1961. február 19. 1.

[11] Havasy Gyula összeállítása szerint az alábbi tizenkét férfi ciszterci szerzetes került börtönbe 1961-ben: Aszalós János, Alszászy Botond, Barlay Ödön Szabolcs, Golenszky Kandid, Halász Ferenc Piusz, Hervay Ferenc Levente, Horpácsi Gyula Illés, Merényi Gyula Engelbert, Pallos György Bernardin, Rónai György Detre, Sigmond Lóránt, Vastagh Sándor Teolbald. HAVASY GYULA: *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989*. Bp., 1990. 417-419. Életrajzukat hozza Hetényi Varga Károly, és a névsort kiegészíti Rosdy Pál Ágoston nevével. HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Szerzetesek a Horogkereszt és a vörös csillag árnyékában 1. Üldözött baziliták, bencések, ciszterciek, domonkosok, ferencesek és irgalmas rendiek szenvedés története*. Pécs, 1999. 165-342. A férfi szerzetesek mellett szerzetesnőket is tartóztattak le. Timár Ágnessel együtt másik három ciszterci nővért 1961. február 7-re virradóra. in: BÖGRE ZSUZSANNA — SZABÓ CSABA: *Törésvonalak, Apácasorsok a Kommunizmusban*. Budapest, 2010. (METEM Könyvek 71.) 82.

[12] Illegálisan szervezett szerzetesi életről ad képet *Inkább létezni, mint látszani. Ullmann Péter Ágoston premontrei szerzetes emlékezései*. Szerk. Ö. KOVÁCS JÓZSEF – SZABÓ CSABA. Gödöllő, 2020. (Premontrei Könyvek)

[13] Állami fizetés, amelyet papoknak folyósítottak. Az elvonása gyakorlat volt. Shvoy Lajos püspök életrajzi könyvében 46 egyházmegyes papjának a neve van felsorolva, akikről elvonták a kongruát. SHOYVY LAJOS: *Önéletrajz*. Szerkesztette, a bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat készítette Mózessy Gergely. Székesfehérvár, 2002. (Források a Székesfehérvári Egyházmegye Történetéből 1.) 122–123.

[14] Grósz József (1887–1961) kalocsai érsek, 1956-tól a püspöki kar elnöke. SÁGI GYÖRGY: *Grósz József, a válságkezelő és egyensúlykereső főpap*, <https://ujkor.hu/content/grosz-jozsef-valsagkezelo-es-egyensulykereso-fopap> (9) (utolsó hozzáférés: 2022. november 6.).

[15] A kinevezés 1959-ben történt, az alábbiak szerint: *„Tomek Vince piarista generális (1892–1986) szerint Belon és Winkler jelölésének római ügymenete 1959. szeptember 18-án már lezárult, a Magyarországra megérkezett dokumentum pedig azt tanúsítja, hogy 1959. október 7-én, 8829/59. szám alatt Domenico Tardini (1888–1961) bíboros államtitkár aláírta, és eljuttatta Grósz József hivatalába ennek írásos értesítését, ahová október 19-én érkezett meg a dokumentum, és 2593/59. jelzettel iktatták.”* KÁLMÁN PEREGRIN: Három-négy meg nem érkezett pápai bulla margójára. *Magyar Kurír*, 2023. március 6. Az *Acta Apostolicae Sedis* 1959. évi számaiban a két kinevezés nem szerepel, nyilván azért, mert a kinevezés közzétételét és a szentelésüket az állam Magyarországon megakadályozta.

[16] Belon Gellért (1911–1987) kalocsai főegyházmegyes pap. II. János Pál pápa 1982-ben pécsi segédpüspöknek nevezte ki és ekkor szentelték fel. *Belon Gellért emlékkönyv, Halálának 5. évfordulójára*. Szerk. WAIGAND JÓZSEF. Bp., 1992. 9. Zágon a nevét két „I” betűvel írta: *Bellon*.

[17] Winkler József (1905–1981) szombathelyi egyházmegyes pap, a teológia Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként végezte. 1956-tól Szombathelyen a Szent Erzsébet templom káplánja, VI. Pál pápa 1964-ben dadimai c. püspök, szombathelyi segédpüspöknek nevezte ki, Diós ISTVÁN: *Lelkipásztoraink, 1945–2010 között elhunyt egyházmegyes és szerzetes papjaink*. Bp., 2015. 615. Tiszteletbeli pápai kamarási címet kapott 1959. december 18-án. *Annuario Pontificio* 1959. Città del Vaticano 1959, 1537. Az 1960-as Annuarióban (1276. oldal) a neve kétszer szerepel. Egyházmegyéjeként egyszer Sabaria, másodszer Szombathely van feltüntetve, ami kinevezése körüli nehézségeknek lehet a nyoma.

[18] Utalás Rogács Ferenc (1880–1961) február 20-án bekövetkezett halálára, amelyről hírt adott a *L'Osservatore Romano*. Lutto nel episcopato. *L'Osservatore Romano*, 1961. február 23. 1. Ezt követően *„Tardini bíboros táviratot küldött a pécsi káptalannak, amelyben jelezte, hogy Belon Gellért lett az apostoli adminisztrátor.*

[...] A kinevezést azonban az állami hatóságok elhallgattatták a káptalannal, így a bíboros-államtitkár már csak fájlaló soraival jelezhetette vissza a Cserháti József káptalani helynökké megválasztó testületnek, hogy tudomásul veszi a helyzetet." KÁLMÁN: Három-négy... i.m.

A témához lásd FEJÉRDY ANDRÁS: Szentszéki stratégiák a püspöki székek betöltésére 1945–1964 között, in: *Történelmi Szemle*, 2013. 2. sz. 299., 37. jegyzet.

[19] A témához FEJÉRDY ANDRÁS: A kollektív és privát ünnepek mesterséges szekularizációja Magyarországon 1945 után. *Vigília*, 2010. 1. sz. 61–63.

[20] A jóváhagyása 1961. március 17-én kelt. *Collectio Rituum ad instar appendicis ritualis romani ad usum dioecesium et paroeciarum linguae hungaricae Santa Sede approbata*. Budapestini, 1961. Beszámoló a megjelenéséről. Lásd. Új magyar rituálé. *Új Ember*, 1961. május 7. 3. A Püspöki Kar körlevelet adott ki róla 1962. szeptember 11-i dátummal, amelyet november 11-én olvastak fel a templomokban. Az új szertartáskönyv advent első vasárnapjával lépett életbe. *A Magyar Katolikus...* i. m. II. 1107, körlevél 1118–1121, 1123. A Magyar Papi Egység is hírt adott róla: *Magyar Papi Egység*, 1962. 22. szám, 91.

[21] A Sacra Congregatio Rituumról van szó. Története NICCOLO DEL RE: Congregazione del culto divino e della disciplina dei sacramenti. In: *Mondo Vaticano, Passato e presente a cura di Niccolo Del Re*. Città del Vaticano, 1995. 333–337.

[22] A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója, a *Sacrosanctum Concilium* a 36. és 54. pontja foglalkozik az anyanyelv bevezetésével a liturgiában. Az Istentiszteleti Kongregáció ezzel kapcsolatban 1976-ban adta ki a Decem im annos, De linguis vulgaribus in s. liturgiám inducendis című dokumentumot. In: *Enchiridion Vaticanum 5, Documenti Ufficiali della Santa Sede 1974–1976*. Bologna, 1986. (13. edizione) 2025–2031.

[23] F. A.: Guerra al cattolicesimo in Ungheria. *L'Osservatore Romano*, 1961. május 18. 1. Korábban a február 19-én és március 18-én jelent meg írás a magyarországi egyházi helyzetről.

[24] Nyilvánosság előtt érvénytelenít

[25] Az 1961. március 15-én kiadott nyilatkozat leszögezi, hogy „A Magyar Katolikus Püspöki Kar úgy magát, mint hazáját becsületesen szolgáló, törvényeit tiszteletben tartó katolikus papságot elhatárolni kívánja az ilyen felelőtlen egyházi személyeknek cselekményeitől (t.i. katolikus papok és egyházon kívüli szerzetesek államellenes szervezkedései) és bízik abban, hogy a jövőben ki-ki a maga területén elő fogja mozdítani a Magyar Állam és a katolikus egyház között kialakult jóviszonyt.” Hírek a világ minden részéről. Budapest: A Püspöki Kar Nyilatkozata a papság felé, *Magyar Kurír*, 1961. március 28.

[26] A félelem megalapozott volt. Lásd Az Egyházszakadás c. fejezetet KÁLMÁN PEREGRIN OFM: *Dokumentumok Grósz József kalocsai érsek hagyatékából 1956–1957*. Bp., 2011. 63–76.

[27] A felszentelt püspökök ekkor születési sorrend szerint a következők voltak: 82 éves Shvoy Lajos, 75 éves Papp Kálmán és Kovács Vince, 74 éves Grósz József, 71 éves Badalik Bertalan és Hamvas Endre, 68 éves Kovács Sándor, 59 éves Dudás Miklós. Akadályoztatva voltak a 71 éves Pétery József, a 67 éves Mindszenty József, és az 56 éves Endrei Mihály.

[28] Október 3-án hunyt el. IJJAS ANTAL: † Grósz József kalocsai érsek 1887–1961. *Új Ember*, 1961. október 8. 1. Személyére vonatkozó értékes forrás a háború alatt írt naplója: *Grósz József kalocsai érsek naplója 1945–1946*. Sajtó alá rendezte TÖRÖK JÓZSEF. Bp., 1995, és KÁLMÁN: *Dokumentumok...* i. m.

[29] Mons. Balducci Corradoról lehet szó, aki a Vatikánban, az államtitkárságon a Santa Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari munkatársa volt (Addetto Segretario di Nunziatura di 1ª Classe). In: *Annuario Pontificio 1962*. Città del Vaticano, 1962. 893. Minden bizonnyal Kada Lajos is ismerte, miután kezdő diplomataként 1957-től az államtitkárságon dolgozott.

[30] A témához lásd FEJÉRDY: *Szentszék...* i. m. 291–305, különösen 299.

[31] Shvoy Lajos (1878–1968) esztergomi főegyházmegyes pap, 1927-től székesfehérvári megyéspüspök. Önéletrajza: SHVOY 2002. Zágón információja helyes volt, mert „az 1961-es egyházi perfolym után [...] az Állami Egyházügyi Hivatal megszerezte az MSZMP Politikai Bizottságának támogatását egy, a püspök félreállítását célzó forgatókönyvre. Lemondatásának, vagy – ellenállása esetén – internálásának tervére a politikai vezetés legfelsőbb szinten igent mondott. Am az elképzelés az 1961 őszén beállt változások miatt végül nem valósult meg.” MÓZESSY GERGELY: Shvoy Lajos püspök titkos fogsága. In: *ArchívNet*, 2018. 5. sz. <https://www.archivnet.hu/shvoy-lajos-puspok-titkos-fogsaga> (utolsó hozzáférés: 2023. augusztus 14.).

[32] A témához lásd Hittudományi Főiskolák c. fejezet, in: KÖPECZI BÓCZ EDIT: *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége*. Bp., 2004. 43–46.

[33] Mihelics Vid (1899–1968) szociológus, szociálpolitikus, a *Vigília*, az *Új Ember* és a *Hazánk* szerkesztője. FRENÓ ZOLTÁN: Mihelics Vid (1899–1968). In: *Az idő élén jártak, Kereszténydemokrácia Magyarországon (1944–1949)*. Szerk. KOVÁCS K. – ROSDY PÁL. Bp., 1996. 73–77. A II. Vatikáni Zsinat első ülészakán vett részt kísérőként, az Állambiztonsági szerveknek Molnár Béla néven írta jelentéseit. FEJÉRDY ANDRÁS: *Magyarország és a II. Vatikáni Zsinat 1959–1965*. Bp., 2011. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 43.) 121–122, 282.

[34] Utalás a *Vigília* 1961. évi februári számában megjelent cikkére. MIHELICS VID: Esmék és tények, In: *Vigília*, 1961. 2. sz. 96–101.

[35] Bárd János (1908–1982) kalocsai főegyházmegyes pap, a Collegium Germanicum et Hungaricumnak három évig volt növendéke. A teológiai tanulmányait Innsbruckban fejezte be. 1946-tól az Actio Catholica országos főtitkára, majd 1948-ban igazgatója. 1951-ben XII. Pius pápa nevezte ki ulpai c. püspöknek és kalocsai segédpüspöknek. Diós: i. m. 43.

[36] Amaletto Giovanni Cicognani bíboros (1883–1973) Bárd kinevezését 1961. november 22-én közölte Várkonyi Imre káptalani helynökkel, november 29-én pedig Prantner József az ÁEH elnöke közölte, hogy az Elnöki Tanács a hozzájárulást elutasította, mert nem kértek előzetes állásfoglalást. SZÉKELY: i. m. 105.

[37] Várkonyi Imre (1916–1983) kalocsai főegyházmegyes pap, 1958-tól az Actio Catholica országos igazgatója. Diós: i. m. 595. Az ÁEH 1961. október 4-én adta meg neki a hozzájárulást ahhoz, hogy káptalani helynöké válasszák. SZÉKELY: i. m. 103.

[38] Nem okos

[39] A levél 1962. január 2-án kelt. RÁKOS RAYMUND: A vatikáni magyar gyóntató levele a *Vigília*hoz. *Vigília*, 1962. 3. sz. 170–171.

[40] Sík Sándor (1889–1963) piarista szerzetes, költő. 1946. december 31-től élete végéig a *Vigília* felelős főszerkesztője. 1948-tól haláláig tartományfőnök. Életrajzához lásd: BÍRÓ IMRE: *Sík Sándor kegyeletos életrajza* https://siksandor.piarista.hu/elethu/eletrajzok/kegyeletos_eletrajz.htm (letöltés: 2023. augusztus 14.).

[41] Kézírással a lap alján.

[42] Kerekegyházára. Diós: i. m. 43.

[43] Felfüggesztések

[44] Lásd a témához: Az ateista világnézet, mint tudomány c. fejezetet. In: KÖPECZI BÓCZ: i. m. 50–51.

[45] Az olaszországi magyar tanszékek történetéről Sárközy Péter így ír: „A nagy magyar hagyományokkal rendelkező padovai egyetemre 1965–1990 között az ELTE tanárai kaptak kiküldetést (Fábian Pál, Sallay Géza, Fogarasi Miklós, Szabó Győző, végül a szlavista Dezső László), míg a legnagyobb olasz egyetemre, a római La Sapienzára az MTA küldhetett ki vendégtanárokat (Balázs János, Szauder József, Klaniczay Tibor akadémikusokat”. SÁRKÖZY PÉTER: Hungarológia nálunk és más nemzeteknél. *Hitel*, 2012. 6. sz. 77–89., 2. jegyzet.

[46] Miskére ideiglenes lelkészként. WAIGAND: i. m. 9.

[47] Hamvas Endre (1890–1970) csanádi püspök, a püspöki kar elnöke 1962. június 2-án kapta meg a meghívót, a többi püspöknek pedig a Szentszék Mester István úján küldte el június 25-én. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 66–67., 197. jegyzet.

[48] A zárójelbe tett rész a lap szélére kézzel van írva.

[49] A delegációt két zsinati atya, két szakértő, és hat kísérő alkotta. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 281–282.

[50] S. B.: A dolgozószobák csendjében készülünk a zsinat második ülészakára. *Új Ember*, 1962. december 23. 1–2.

[51] XXIII. János pápa

[52] A MAGYAR PÜSPÖKI KAR: A Szentatya üzenete. *Új Ember*, 1963. január 6. 1.

[53] Paterni voti del Sommo Pontefice per la Nazione Magiara. *L'Osservatore Romano*, 1963. január 6. 1.

[54] A zsinat első ülészaka alatti tárgyalásokról lásd FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 197–205.

[55] Brezanóczy Pál (1912–1972) egri apostoli kormányzó 1959-től, 1964-ben szentelték püspökké, 1969-től egri érsek. Diós: i. m. 80. Fejérdy zsinat alatti működéséről ezt írja „saját püspöki kinevezése érdekében maximálisan igyekezett figyelembe venni a Szentszék elvárásait. A Vatikánál alakuló esélyeit ráadásul a zsinati küldöttség egységénél is fontosabbnak tartotta.” FEJÉRDY: *Magyarország* i. m. 179.

[56] Ellenzék

[57] Szándékai

[58] A második ülészakon résztvevő magyar delegáció végleges névsora fokozatosan alakult ki. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 123.

[59] Kovács Vince (1886–1974) váci egyházmegyes pap, 1940-től segédpüspök, 1959-től váci apostoli kormányzó. Diós: i. m. 300.

[60] Schwartz-Eggenhofer Artúr (1890–1969) esztergomi főegyházmegyes pap, érseki helynök, 1959-ben XXIII. János pápa nevezte ki apostoli adminisztrátornak. BEKE: i. m. 655–656. Adalékok életrajzához ROSDY PÁL: A feledhetetlen Schwartz-Eggenhofer Artúr. In: *Ecclesiae et Historiae servus infatigabilis, Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*. Szerk. ZOMBORI ISTVÁN. Bp., 2022. 236–239.

[61] Klempa Sándor (1898–1985) premontrei szerzetes, 1959–1972 között a veszprémi egyházmegye apostoli kormányzója, 1972-ben basti c. püspök. Diós: i. m. 276.

[62] A második ülészakra öt püspök utazhatott ki. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 282.

[63] Shvoy Lajos kérését elutasították. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 136., 289. jegyzet.

[64] Papp Kálmán (1886–1966) győri egyházmegyes pap. XII. Pius pápa 1946-ban nevezte ki győri megyéspüspöknek. Diós: i. m. 425–426. A II. Vatikáni Zsinat második ülészakán a magyar püspöki delegáció tagja. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 282.

[65] A tárgyalások dokumentációja SZABÓ: *A Szentszék...* i. m.

[66] Beosztásod

[67] Mester István (1917–1984) a Pápai Magyar Intézet helyettes vezetője, a Papi Kongregáció tisztségviselője. 1951-től a magyar püspökök római agense – ügyintézője, 1964-ben váltották le. Életrajzát lásd. NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: *Magyar egyházi hírek Rómából, ahogy Mester István látta 1975–1984*. Megjelenés előtt.

[68] Az állami szervek a II. Vatikáni Zsinat alatt felmentését kezdeményezték, amit a magyar püspökök 1963. december 17-én konferenciájukon tárgyaltak meg lásd. *A Magyar Katolikus*. i. m. II. kötet 1176–1177. Hamvas 1963. január 11-i ügynöki jelentés szerint reakciónak tartotta Mester Istvánt. BÁLINT LÁSZLÓ: *Hamvas püspök és az ÁVH*. Bp., 2014. 193.

[69] Vitányi György (1914–1972) esztergomi főegyházmegyes pap, a teológiát Löwenben végezte. 1954–1956 és 1958–1959 között esztergomi irodaigazgató. 1958-tól haláláig Budapest-Szent Imre plébánosa. BEKE: i. m. 605. Az Országos Katolikus Békebizottság főtíkári helyettese és a Magyar Katolikus Püspöki Kar Kültügyi Bizottságának tagja. A II. Vatikáni Zsinat harmadik és negyedik ülészakán volt a magyar püspöki delegáció kísérője. Ügynöki fedőneve „Vadász”. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 284–285.

[70] Száll József (1921–2004) 1962. május 31-től 1970-ig Magyarország római követe, majd szeptember 12-től Budapesten a külügyminiszter személyes tanácsadója. Rómába visszatérve 1970. december 12-én menedékgógot kapott Olaszországban, mert Magyarországon kémkedéssel vádolták. ANDREIDES GÁBOR: *Egy megbízható elvtárs. Száll József útja az MKP-tól a P2-ig*. Bp., 2019. 121–131. Uő.: *Demokratikus kommunista a jobboldali kőműves páholyban – Száll József disszidálása*. <https://ujkor.hu/content/demokrata-kommunista-jobboldali-szabadkomuves-paholyban-szall-jozsef-es-disszidalas> [12] (utolsó hozzáférés: 2023. augusztus 13.). *Főkonzulkok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. Szerk. BARÁTH MAGDOLNA – GECSÉNYI LAJOS. Bp., 2015. 262–263.

[71] A delegáció és a nagykövetség kapcsolatáról FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 129. Hamvas püspök megfigyeléséről lásd. BÁLINT: i. m.

[72] Legányi Norbert (1906–1987) bencés szerzetes, 1958–1969 között pannonhalmi főpát. A II. Vatikáni Zsinaton csak a harmadik ülészakon vett részt. Naplójában kiutazásáról feljegyezte, hogy 1964. szeptember 1-én Nagy László berendelte az Állami Egyháziügyi Hivatalba és elkérelte, hogy Békés Gellért vegye rá, ne írjon államellenes cikkeket a Katolikus Szemlében. VÁRSZEGI ASZTRIK OSB: Legányi Norbert pannonhalmi főpát a II. Vatikáni Zsinat harmadik ülészakán (1964. szeptember 14.–december 21.). In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője I.* Pannonhalmi, 2013. 217–246., különösen 221. Találkozása Rómában élő magyar emigráns papokkal: Uo.: 234–236.

[73] Békés Gellért (1915–1999) bencés szerzetes. 1946 óta élt Rómában, 1957/1961–1992 között a külföldi magyar bencések legfőbb előljárója. 1951-től 1994-ig szerkesztette a Katolikus Szemlét. SOMORJAI ÁDÁM OSB: *Magyar bencések Nyugaton 1931–2018*. Pannonhalmi, 2021. 23., 36. jegyzet.

[74] IJJAS ANTAL: Öt magyar püspök szentelése a Bazilikában. *Új Ember*, 1964. november 1. 1–2.

[75] A megállapodást közzé tette BALOGH MARGIT – FEJÉRDY ANDRÁS – SZABÓ CSABA: Az 1964-es magyar-szentszéki részleges megállapodás. In: *ArchivNet* 2016. 6. sz. <https://www.archivnet.hu/az-1964-es-magyar-szentszeki-reszleges-megallapodas> [13] (utolsó hozzáférés: 2023. augusztus 15.).

[76] Hírek a világ minden részéből. Budapest: A Magyar Püspöki Kar... *Magyar Kurír*, 1964. szeptember 28.

[77] Hét tagú delegáció utazott ki. Magyar küldöttség az Eucharisztikus Kongresszuson. *Új Ember*, 1964. október 11. 1.

[78] Ezt az állítást támasztja alá, hogy a Püspöki Kar Tanácskozásainak dokumentumai szerint se a május 20-án, se a szeptember 1-én tartott ülésén nem tárgyaltak a püspökök a Kongresszusról. *A Magyar Katolikus...* i. m. II. kötet, 1196–1214. A szeptember 1-jén tartott püspöki értekezletről megjelent beszámoló se tett róla említést. *Magyar Kurír*, 1964. szeptember 1.

[79] A zsinat harmadik ülészakának záróülése 1964. november 21-én volt. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 357, a magyar delegáció repülővel november 23-án érkezett haza. Hazaérkeztek Rómából a magyar zsinati atyák. *Új Ember*, 1964. november 29. 1.

[80] Rozsályi Menyhért (1916–1973) az Egri Főegyházmegye papja. 1959-től Egerben apostoli kormányzó, 1962-től Győrben általános helynök, székesegyházi kanonok. 1965-től haláláig plébános helyettesként vezette Budapesten, a Lehel-téri Szent Margit plébániát. Budapesten hunyt el. BEKE: i. m. 634.

[81] Hasonlóan értékelte ezt a kort visszaemlékezéseiben Cserhádi József megyéspüspök: „Amikor a Vatikán és a magyar állam között a megegyezés folytán várt enyhébb, de soha meg nem valósult nehézkes és zavaros egyháztörténeti szakasz következett”. CSERHÁDI JÓZSEF: *Másokért élünk, egymásnak szolgálunk*. Szeged, 1990. 137.

[82] Pál József az ötös püspökszentelés kapcsán így fogalmaz: „Az egyházi hierarchiában egyre erőteljesebb bázisa alakult ki a békemozgalomnak”. PÁL JÓZSEF: *Békepapok*. Budapest, 1995. 182, 187.

- [83] Pataky Kornél (1920–1998) csanádi egyházmegyes pap, 1957-től irodaigazgató, 1958-tól kanonok, 1974-től püspöki helynök, 1975-ben geji c. püspök, győri apostoli kormányzó, 1976-ban győri megyéspüspök. Diós: i. m. 429.
- [84] Szilas József (1913–1993) kanonok, teológiai tanár. 1958-tól rektor. Diós: i. m. 533.
- [85] A leírt formában nem világos, hogy ki kit jelentett fel. Feltehetően Szilas jelentette fel Patakyt.
- [86] IJJAS JÓZSEF (1901–1989) kalocsai érsek, a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként 1928-ban a Pápai Bibliikus Intézetben tanult. 1964-ben tagaratai c. püspök, csanádi apostoli kormányzó, 1969-től kalocsai érsek és a Püspöki Kar elnöke. 1987-ben vonult nyugállományba. Diós: i. m. 229.
- [87] Rákosi Elek (1911–1989) győri egyházmegyes pap, 1960-tól irodaigazgató és 1961–1970 között főszámvevő, 1965-től püspöki helynök. Diós: i. m. 461.
- [88] A II. Vatikáni Zsinat negyedik ülészakán (1965. szeptember 14.–december 8.) résztvevő kilenc magyar püspökökről és egy apostoli kormányzóról van szó. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 284–285.
- [89] Cserháti József (1914–1994) megyéspüspök. A teológiát a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként Rómában végezte. 1961-től a pécsi egyházmegye káptalani helynöke, 1964-ben c. püspök, 1969-ben megyéspüspök. A II. Vatikáni Zsinat harmadik és negyedik ülésén vett részt. Önéletrajzi írása CSERHÁTI: i. m.
- [90] Bánk József (1911–2002) érsek-püspök. A teológiát a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként Rómában végezte, majd római tanulmányait a Pápai Magyar Intézet növendékeként folytatta. 1964-ben materiainai c. püspök, győri segédpüspök, 1966-ban Győrben káptalani helynök, majd apostoli adminisztrátor. 1969-ben váci megyéspüspök, 1974-ben egri érsek, 1978-ban váci érsek-püspök. A II. Vatikáni Zsinaton a második ülészakától vett részt. Diós: i. m. 38–39; FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 282–285.
- [91] Ügynöki jelentés (1965. december 21.) szerint az orvosi vizsgálat szerint kb. két hónapja volt hátra az életéből. BÁLINT: i. m. 209. Ténylegesen 1970. április 3-án hunyt el. Lásd: Hamvas András nyugalmazott kalocsai érsek 1890–1970. *Új Ember*, 1970. április 12. 1.
- [92] Badalik Bertalan Sándor OP (1890–1965) veszprémi püspök október 10-én hunyt el Budapesten. Meghalt Badalik Bertalan veszprémi püspök. *Új Ember*, 1965. október 17. 1.
- [93] Utalás a II. világháború befejezésének 20. évfordulója alkalmából 1965. április 30-án kelt püspökkari körlevélre. Közli *A Magyar Püspöki...* i. m. II. 1256-1259.
- [94] Interjú adott róla az *Új Emberben*. S. F.: A zsinat szellemében a népek megbékélését szolgálni, Brezanóczy Pál püspök nyilatkozata helsinki útja előtt. *Új Ember*, 1965. július 18. 1; S.F.: Felhívás azokhoz, akik tisztelik az embert, Istennek e pillanatban szakadék szélén álló teremtményét, Hazaértek a helsinki békevilágkongresszus magyar résztvevői. *Új Ember*, 1965. július 25. 1.
- [95] Dudás Miklós Mihály (1902–1972) bazilita szerzetes, 1939-ben XII. Pius pápa nevezte ki hajdúdorogi görögkatolikus püspöknek. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdudas.html> [14] (utolsó letöltés: 2023. augusztus 15.).
- [96] Luigi Bongianino vatikáni diplomataként Casaroli munkatársa volt a Rendkívüli ügyek pápai tanácsában. 1968-ban vulturai c. püspök és albai apostoli adminisztrátor lett, majd 1970-ben megyéspüspök, 1975–1996 között Tortona püspöke. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbong.html> [15] (utolsó letöltés: 2023. augusztus 15.).
- [97] Az MKPK üléseinek elnökeit 1945–1976 között felsoroló táblázatban neve nem szerepel. DUDÁS RÓBERT GYULA: Mindszenty bíboros személyének, helyzetének megjelenése A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Jegyzőkönyveiben és annak interpretálása a Magyar, valamint az emigráns sajtóban 1945–1975 között. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2019. 1-4. sz. 263. Cserháti József püspökkari szereplését így jellemezte: „Dudás Miklós görögkatolikus megyéspüspök nemcsak nekem, hanem soknak imponált kemény, következetes, egészen intranszignens főpásztori magatartásával. A püspökkari konferenciákon nemegyszer, mint élő lelkiismeret szólalt meg akkor, amikor nagyon is óvatosan kellett fogalmazni az egyház és az állam viszonyát érintő kérdésekben”. CSERHÁTI: i. m. 135.
- [98] VI. Pál pápának.
- [99] Agostino Casaroli (1914–1998) 1961-től a Vatikáni Államtitkárság Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának titkárhelyettese, 1967-től püspök titkára. Életrajzához és működéséhez lásd AGOSTINO CASAROLI: *A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok (1963–1989)*. Bp., 2001.; *La politica del dialogo, Le carte Casaroli sull'Ostpolitik Vaticana*, a cura di GIOVANNI BARBERINI. Bologna, 2008. (Santa Sede e Politica Nel Novecento 7); MARCO LAVOPA: *La diplomazia dei „piccoli passi”*. L'Ostpolitik vaticana di Mons. Agostino Casaroli. Roma, 2013. (Collana Extravagantes 24)
- [100] Kovács Sándor (1893–1972) váci megyés pap, a teológiát a bécsi egyetemen végezte. 1944-ben nevezte ki szombathelyi püspöknek XII. Pius pápa. A II. Vatikáni Zsinat minden ülésén részt vett, RÉTFALVI BALÁZS: Kovács Sándor püspök a II. Vatikáni Zsinaton. In: *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat korában. Tanulmányok és inventarium*. Szerk. TÖRÖK JÓZSEF – TUSOR PÉTER – TÓTH KRISZTINA. Bp., 2015. (Collectanea studiorum et textum, Classis II. Tom I.) 27-112.
- [101] Az Országos Liturgikus Tanács elnöke. Lásd: uo.
- [102] Vagyis a Pápai Magyar Intézetben.
- [103] Kisberk Imre (1906–1982) székesfehérvári egyházmegyes pap, XII. Pius pápa 1951. március 11-én christiananapolisi c. püspöknek és Székesfehérvár segédpüspökévé nevezte ki utódlási joggal. MÓZESSY GERGELY: Az 1956-ot követő megtorlás hatása Kisbert Imre életútjára. In: *Magyar Katolikus Egyház 1956. Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány Évkönyve 2007*. Szerk. SZABÓ CSABA – SZIGETI LÁSZLÓ. Bp., 2007. 123–141.
- [104] A lemondásokról a vatikáni delegáció az 1967. január 13-17 között Rómában tartott tárgyaláson tájékoztatta a kormány képviselőit. Mons. Bongianino beszámolóját a kormány képviselőivel folytatott tárgyalásról lásd BARBERINI: i. m. 193–201: 20. dokumentum. A beszámoló szerint Pétery József akadémizotált váci püspök is beadta lemondási kérelmét.
- [105] Gál Ferenc (1915–1998) egyetemi tanár. 1932–1939 között a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként végezte teológiai tanulmányait. 1959-től 1986-ig Budapesten a Hittudományi Akadémia dogmatika professzora. Diós: i. m. 162–63. Korábban, 1964-ben is a püspökjelöltek között szerepelt a neve. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 207., 621. jegyzet.
- [106] Rajz Mihály (1911–1986) váci egyházmegyes pap, 1962-től haláláig Budapest-Mátyásföld plébánosa. Diós: i. m. 460. Az ötvenes években magyar jezsuiták titkos püspöknek javasolták a Szentszéknek. BÁNKÚTI GÁBOR: *Jezsuiták a diktatúrában, A Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya története 1945–1965*. Bp., 2011. 128.; a II. Vatikáni Zsinat második ülése alatt Casarolival folytatott megbeszélésen pedig Kovács Vince váci segédpüspök javasolta lehetséges püspöknek. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 206.
- [107] Ti. Legányi Norbertnek. Lemondására 1969 januárjában került sor. Várszegi: i. m. 243.
- [108] Ti. megszüntetése.
- [109] Radó János Polikárp (1899–1974) bencés szerzetes, egyetemi tanár. 1930-1931 között a Pápai Magyar Intézet növendékeként tanult Rómában. 1950–1971 között a Hittudományi Akadémia liturgia tanszékének professzora. Verbényi István: *Radó Polikárp, a liturgia tudósa*. <https://tar.liturgia.hu/Tanulmányok/Verb%20E9ny%20Istv%20E1n/Verbenyi%20-%20Rado%20Polikarp%20a%20liturgia%20tudosa.pdf> [16] (utolsó letöltés: 2023. augusztus 15.). A II. Vatikáni Zsinat első ülészakán volt a magyar püspöki delegáció kísérője. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 281–282.
- [110] Az 1967. január 13-17 között tartott tárgyaláson Casaroli hozzájárulást kért, hogy Mons. Bongianino Magyarországra utazhasson a püspökjelöltek listájának összeállítás és az ehhez szükséges kánoni vizsgálat érdekében. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 303., 92. sz. dokumentum. A vizsgálat szükségességéről Bongianino feljegyzésében is szó van BARBERINI: i. m. 197. A beutazására az MSZMP Politikai Bizottsága adta meg a hozzájárulást. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 306., 93. sz. dokumentum. Bongianino Magyarországi utazására ezt követően került sor.
- [111] Az állami esküt 1959. április 24-én tehetta le. MÓZESSY: *Az 1956-os...* i. m. 132., 50. jegyzet.

[112] Ügynöki jelentések is beszámolnak egészségi állapotának gyengüléséről és a vele való kommunikáció nehézségeiről. például 1963. április 30.; 1964 november. BÁLINT: i. m. 195; 206.

[113] Papi öltözéken, a reverendán viselt széles fekete, lila, vagy bíbor színű öv az egyházi rangnak megfelelően.

[114] A püspöki hivatalok latinos neve.

[115] Prantner József (1911–1975) 1961–1971 között az ÁEH elnöke, 1969-től államtitkár, Miklós Imre (1927–2003) 1959-től az ÁEH elnökhelyettese 1989-ig, az intézmény megszűnéséig. KÖPECZI BÓCZ: i. m. 24.

[116] Zemplén György O.Cist. (1905–1973) az 1964-es megegyezést követően 1965–1968 között a Pápai Magyar Intézet rektora. 1969. január 23-án lett arenai c. püspök és esztergomi segédpüspök és a Központi Szeminárium rektora. BEKE: i. m. 821.

[117] Engedmény

[118] A Vatikán kezdeményezésére két tárgyalási fordulóra került sor szeptember 3-7 között Budapesten és október 21-26 között Rómában, amelyet a Politikai Bizottság sikeresnek értelt. Az MSZMP KB Agitációs és Politikai Osztályának jelentése szerint korábbi álláspontját a vatikáni delegáció adta fel püspöki kinevezések érdekében. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 384-387., 116. sz. dokumentum.

[119] Utalás arra, hogy a Szentszék kaloccai segédpüspöknek nevezte ki.

[120] Békés együttélési mód

[121] Későbbi levelei alapján közelgő jubileumaik alkalmából Zágon szeretett volna nekik valamilyen vatikáni elismerést.

[122] Közvetetten

[123] Harminc éve püspök Dudás Miklós. *Új Ember*, 1969. május 11. 1.

[124] Püspöki rangot jelző kis sapka.

[125] A lila pileolus viselésére aranymiséje alkalmából XXIII. János pápa feljogosította. Az erre vonatkozó okmányt Hamvas Endre, a püspöki kar elnöke adta át neki az esztergomi bazilikában, 1962. július 29-én. K. Gy.: Az esztergomi apostoli kormányzó aranymiséje. *Új Ember*, 1962. augusztus 5. 1. Erre se Cheli, se Zágon nem emlékezett.

[126] Ti. VI. Pál pápáét.

[127] Érsekek liturgikus jelvénye, az átvételről lásd itt a 27. dokumentumot.

[128] Az emigráció püspökének kinevezése Mindszenty és Zágon halála után került előtérbe. Évekig húzódtott, alkalmas jelölt keresése miatt, míg végül II. János Pál pápa Irányi László piaristát nevezte ki 1983-ban. A kinevezés története NÉMETH: *Magyar egyházi...* i. m.

[129] Magyar főpapok utaztak Rómába. *Új Ember*, 1969. május 4. 1.

[130] A kiállítást május 6-án a Római Magyar Akadémián Ijas József nyitotta meg. MÁRKUS LÁSZLÓ: A magyar egyházi kultúra kiállítása Rómában. *Új Ember*, 1969. május 18. 1.; La mostra della Cultura religiosa ungherese. *L'Osservatore Romano*, 1969. május 8. 4.

[131] A meghívottakat között volt Agostino Casaroli érsek, két munkatársa Giovanni Cheli és Gabriele Montalvo prelátusok. A megnyitón jelen volt Tomek Vince ny. pianista generális.

[132] Csábi József (1926–2002) esztergomi főegyházmegyes pap 1965-ben emigrált az NSZK-ba. Diós: i. m. 92–93. Münchenben működött német szolgálatban. *A külföldön élő katolikus magyar (és magyarul beszélő) papok név- és cím-tára*. New York, 1995. 5.

[133] Szabó Imre (1901–1976) 1951-től c. thyatirai püspök és esztergomi segédpüspök, 1969. január 24. és 1971. szeptember 28. között esztergomi apostoli kormányzó. BEKE: i. m. 690–691.

[134] Általános helynök, püspöki helynök

[135] A temetéséről az *Új Ember* nem közölt beszámolót, csak a haláláról. Elhunyt Schwartz-Eggenhofer Artúr. *Új Ember*, 1969. április 27. 1.

[136] Szántay István (1924–1984) az Actio Catholica főtitkára volt, Szántay-Szémán István (1880–1960) görögkatolikus lelkésznek, a miskolci apostoli kormányzóság általános helynökének a fia. Zágon nem tudta, hogy a Szémán nevet nem használta. *Magyar Katolikus Lexikon XII. Bp., 2007. 567.*

[137] A 26. dokumentumban említett ügyben.

[138] Udvardy József (1911–2000) megyéspüspök. Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke 1930-1938 között. 1969-ben lett c. püspök és csanádi apostoli adminisztrátor, 1975-ben megyéspüspök. Diós: i. m. 581.

[139] Ti. Mester Istvánnal.

[140] Megkérdésük annak ellenére történt, hogy a kormánnyal folytatott tárgyaláson 1964-ban a vatikáni delegáció részéről elhangzott, hogy kikapcsolják őket a magyar egyházi ügyek intézéséből. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 180–195., 51. sz. dokumentum

[141] Utalás arra, hogy Zágon Kadát javasolta kísérőnek. lásd. 29. dokumentum.

[142] Prokop Péter (1919–2003) kaloccai főegyházmegyes pap, festő, 1957-ben emigrált, 1967-től a Szent István Házban lakott. PROKOPP MÁRIA: *Prokop Péter festőművész (1919–2003)*. Szeged, 2003. 39–48.

[143] VI. Pál pápa. Az apostoli levél megjelent latinul *L'Osservatore Romano*, 1970. augusztus 21. 1. Elektronikus formában https://www.vatican.va/content/paul-vi/la/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19700806_sancti-stephani-ortum.html (letöltés: 2023. augusztus 15.). Az apostoli levél történetéhez lásd: NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: Szent István milleneuma, Zágon József megvalósult álma. In: *Ecclesiae et Historiae servus infatigabilis, Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*. Szerk. ZOMBORI ISTVÁN, Bp., 2022. 434–446.

[144] A levél tervezetét Zágon készítette lásd. uo.

[145] Ti. VI. Pál pápa.

[146] A Szent István év megnyitása a Bazilikában, A püspöki kar koncelebrált szentmiséje – Koszorúzás a Várban. *Új Ember*, 1970. augusztus 30. 1–2. A szám megvan Zágon gyűjteményében: HU-PL-I-V. 40.[Zágon–Magániratok]

[147] Shvoj Lajos halála után 1969 januárjában lett a székesfehérvári egyházmegye apostoli kormányzója MÓZESSY: *Az 1956-os...* i. m. 135.

[148] Rómában 1970. október 6–11. között volt tárgyalás SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 404–406., 123. sz. dokumentum.

[149] Orosz József (1928–?) rendőr őrnagy, 1968-tól az ÁEH-ban a Katolikus Főosztály vezetője. 1968-tól a „Világosság” rezidentúra vezetője „Vági” fedőnévvel. 1979-ben ment nyugdíjba. SZABÓ CSABA: A „Világosság” fedőnévű belső rezidentúra az Állami Egyházügyi Hivatalban. In: *Csapdában, Tanulmányok a katolikus egyház történetéből 1945–1989*. Szerk. BÁNKÚTI GÁBOR – GYARMATI GYÖRGY. Bp., 2010. 224–225.

[150] Az MSZMP Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának előterjesztése szerint a tárgyalások 1970. október 6-11 között folytak az 1957. évi pápai dekrétumok megszüntetéséről. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 404–406., 123. sz. dokumentum (1971. április 13.).

[151] A Salvator Mundi kórházat Rómában, a Gianicolón a szalvatoriánus (Sorores Divini Salvatoris, SDS) nővérek vezették, akik között több magyar nővér is dolgozott. A rendek feloszlásakor a generális főnöknő rendelkezésére 25 nővér hagyta el Magyarországot. *Magyar Katolikus Lexikon XII.* Bp., 2007. 542–543.

[152] Bényi József 1970. július 6. és 1975. július 18. között volt rendkívüli és meghatalmazott nagyövét Rómában. *Főkonzulok, követek...* i. m. 144–145.

[153] Az utazás elmaradt, lásd 40. dokumentum.

[154] A Szent István Ház felavatására írt püspökkari levélről van szó, amelynek felolvasását Zágón nem engedte meg. NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: A római magyarok lelkipásztori ellátásának története 1945–2011. In: *Uő.: Magyarokról...* i. m. 52.

[155] Jean Villot (1905–1979) bíboros, 1969-től haláláig volt államtitkár. Filipazzi G. Antonio: *Rappresentanze e rappresentanti pontifici dalla seconda metà del XX secolo*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2006. 335–336.

[156] Ez a tény évekkor korábban elhangzott a Szentszék és a magyar kormány tárgyalásain is. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 116., 27. sz. dokumentum.

[157] Közvetetten

[158] VI. Pál pápa 1971. április 16-án fogadta. Péter János külügyminiszter beszámolója VI. Pál pápánál tett látogatásáról. SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 407–411., 124. dokumentum. A látogatásról Zágón 1971. április 17-én Hajtás Ferencnek írt levélben számolt be. NÉMETH LÁSZLÓ IMRE: *Zágón–leveleskönyv, iratgyűjtemény-törvedék Mindszenty József bíborosról 1967–1975.* Bp., 2011. 37–38., 3. sz. dokumentum.

[159] Péter János (1910–1999) Magyarország külügyminisztere 1961–1973 között. 1949–1956, majd 196–1957 között a Tiszántúli Református Egyházkerület <https://www.nevpont.hu/palyakep/peter-janos-a3590> ^[18] (utolsó letöltés. 2023. november 6.).

[160] A levélnek Mindszenty bíborossal kapcsolatos része megjelent NÉMETH: *Zágón...* i. m. 39–40: 4–5. dokumentum.

[161] Saád Béla (1905–1993), újságíró, szerkesztő. 1957-től volt az Új Ember felelős szerkesztője és kiadója, a II. Vatikáni Zsinat alatt Rómából tudósított. Magyar Katolikus Lexikon XI. Bp., 2006. 793. Radó Polikárpval 1959. július 14–23 között járt először Rómában. FEJÉRDY: *Magyarország...* i. m. 344. Zágónak több alkalommal volt vele nézeteltérése. A Szent István Ház 1967. évi felszentelésével kapcsolatban az Új Ember 1967. szeptember 3-án csak az MKPK elnökének a levelét közölte, Zágón arra írt válaszát nem. NÉMETH: *Magyarokról...* i. m. 52–53. Továbbá az Új Ember 1968. április 7-i számában egy római kerekasztal-konferenciáról megjelent tudósítással kapcsolatban, amelyben ellenszenvvel írt az emigráns magyar papokról, illetve Mindszenty bíborosról. NÉMETH: *Zágón...* i. m. 30–32., 1–5. sz. dokumentumok.

[162] A temetés május 11-én volt, melyet Zágón végzett. DR. GIANONE EGON: Dr. Lepold Antal 1880–1971. *Életünk*, 1971. június 1. 9.

[163] Opilio Rossi (1910–2004) vatikáni diplomata, c. érsek, pápai nuncius. Ausztria pápai nunciusa 1961–1976 között. DONATO SQUICCIARINI: *Die Apostolischen Nuntien in Wien*. Città del Vaticano, 2000. 319–322.

[164] Franz Jáchym (1910–1984) a bécsi főegyházmegye papja, 1950-től bécsi koadjutor püspök, majd ugyanabban az évben Maronea c. érsek. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bjachym.html> ^[19] (utolsó letöltés: 2023. augusztus 15.). A bécsi érsek képviselőjeként vett részt a temetésen.

[165] Vajay István (1917–1983) esztergomi kanonok, 1965–1974 között az esztergomi bazilika plébánosa, 1969-től az apostoli kormányzó általános helynöke. BEKE: i. m. 769–770.

[166] Bartl Lőrinc (1909–1983) esztergomi kanonok, 1969–1975 között az esztergomi szeminárium rektora. Teológiai tanulmányait Bécsben, a Pázmáneum növendékeként végezte, majd a római Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként a Pápai Bibliikus Intézetben. BEKE: i. m. 47–48.

[167] Csepregi Ignác (1920–1993) esztergomi kanonok. Teológiai tanulmányait Bécsben a Pázmáneumban végezte. 1961–1980 között esztergomi érseki irodaigazgató. Beke: i. m. 129. A Pápai Magyar Intézet átadásakor került kapcsolatba Zágónnal, amelyről Kada Lajosnak 1964. november 7-én ezt írta: „Az Intézetet 5-én adtuk át CSEPREGI IGNÁC-nak. Jelen volt a pp. kar nevében Kovács Sándor, továbbá a szemináriumok kongregációjának képviselője. A dolog hosszadalmas volt, de aránylag simán ment.” Az átadás-átvételi jegyzőkönyvet közli SZABÓ: *A Szentszék...* i. m. 236–237., 71. sz. dokumentum.; az átadásról NÉMETH: *Mindszenty...* i. m. 92.

[168] A levélnek Mindszenty bíborossal kapcsolatos része megjelent NÉMETH: *Zágón...* i. m. 46–47.

[169] Franz König (1905–2004) bíboros, 1956-tól bécsi érsek. ANNEMARIE FENZL: Kardinal Franz König Erzbischof von Wien (1956–1985). In: *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*. Wien, 2006. 101–126.

[170] Gianone Egon (1910–1999) esztergomi főegyházmegyei pap, teológiai tanulmányait a Pázmáneum növendékeként Bécsben végezte, 1940-től a Pázmáneum ökonómusa és prefektusa, 1971–1978 között rektor. BEKE: i. m. 229.

Címkék:

[egyház történet](#) ^[20]

[levelezés](#) ^[21]

[emigráció](#) ^[22]

[katolicizmus](#) ^[23]

[kommunizmus](#) ^[24]

[Vatikán](#) ^[25]

Kiadás: 23. évfolyam (2023) 4. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/magyar-egyhazi-hirek-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1961-1971>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/magyar-egyhazi-hirek-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1961-1971>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-1964-es-reszleges-megallapodas-utan-a-budapesti-szent-istvan-bazilikaban-felszentelt-puspokok/2puspokszenletes1964.jpg>

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-1964-es-reszleges-megallapodas-utan-a-budapesti-szent-istvan-bazilikaban-felszentelt-puspokok/3szentkep1964puspokszenletes.jpg>

[4] <https://www.archivnet.hu/az-1964-es-reszleges-megallapodas-utan-a-budapesti-szent-istvan-bazilikaban-felszentelt-puspokok>

[5] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/5_magyar_fopasztorok_a_ii_vatikani_zsinat_harmadik_ulesszakan_1964-ben_forras_zsinati_megujhudas_22_oldal.jpg

[6] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/1_casaroli_budapestben.jpg

[7] <https://www.archivnet.hu/mindszenty-jozsef-alakja-es-ugye-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1962-1971-i-resz>

[8] <https://www.archivnet.hu/mindszenty-jozsef-alakja-es-ugye-zagon-jozsef-kada-lajosnak-irt-leveleiben-1962-1971-ii-resz>

[9] <https://ujkor.hu/content/grosz-jozsef-valsagkezo-es-egyensulykereso-fopap>

[10] <https://www.archivnet.hu/shvoy-lajos-puspok-titkos-fogsaga>

[11] https://siksandor.piarista.hu/eletut/eletrajzok/kegyeletes_eletrajz.htm

[12] <https://ujkor.hu/content/demokrata-kommunista-jobboldali-szabadoskomuves-paholyban-szall-jozsef-es-disszidálás>

[13] <https://www.archivnet.hu/az-1964-es-magyar-szentszeki-reszleges-megallapodás>

[14] <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdudas.html>

[15] <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbong.html>

[16] <https://tar.liturgia.hu/Tanulmányok/Verb%E9ny%20Istv%E1n/Verbenyi%20-%20Rado%20Polikarp%20a%20liturgia%20tudosa.pdf>

[17] https://www.vatican.va/content/paul-vi/la/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19700806_sancti-stephani-ortum.html

[18] <https://www.nevpont.hu/palyakep/peter-janos-a3590>

[19] <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bjachym.html>

[20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egyhaztortenet>

[21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/levelezes>

[22] <https://www.archivnet.hu/cimkek/emigracio>

[23] <https://www.archivnet.hu/cimkek/katolicizmus>

[24] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kommunizmus>

[25] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vatikan>